

Molnár Luca

Hajnáczky Tamás – Szále László (szerk.): „Ne félj, a tél meg fog gyötörni”

Válogatott írások szegénységről, cigányságról, kirekesztettségről
Magyarország felfedezése. Gondolat Kiadó, 2017. 306.

„Az egész táj vad fájdalom.
S a gróf mulat valahol.”²

A Károli Gáspár Református Egyetem támogatásával megjelent kötet a *Magyarország felfedezése* sorozat egy újabb remekműve. Főleg amiatt, hogy valóban válogatott írások gondosan összhangba hozott gyűjteménye, mely a teljesség és egység igényére törekedve állította fókuszba Magyarországot olykor elfeledett lakóinak mondanivalóit.

A két szerkesztő, Hajnáczky Tamás és Szále László, valamint kutató társaik, évek óta komolyan foglalkoznak többek között a szegénység, kirekesztés, migráció, egészségügy, oktatás témakörökkel is, melyek nyomán összegyűlt elméleti és tapasztalati tudásukat, kutatási eredményeiket e kötetbe foglalva tárják a fürkésző olvasó elé, a címadó három fő témára fókuszálva. Olyan jelentős pillanatokban teszik mindezt, amikor a szegénység mértékét, sőt létezését sem igazán ildomos feszegetni, ha mégis ez történik, akkor a valóság egy plasztikázott, kozmetikázott lenyomata jut el a nagyérdeműhöz, mely a felszín kapirgálásánál nem jut tovább. A kötet válogatott írásait olvasva azonban nem lehet csak úgy elmenni a szegénység és kirekesztettség köztünk élő arcai mellett.

E könyvet az *Új Egyenlítő* folyóirat közelmúltbeli (2016) megszűnése hívta életre, bizonyítva a periférián élők létezését. A periodika szerkesztői biztosították, hogy az írások „egyszerre korszerűen nemzeti és öntudatosan európaiak”², minőségi és kritikai párbeszédre inspirálóak, valamint nyitottak legyenek minden igényes gondolkodó és kutató számára. A szerkesztők ezt az örökséget minőségben és tartalomban igyekez-

Kisebbségpolitikai szakértő

- 1 ADY Endre – A grófi szérűn. In: Ady Endre: *Válogatott versek*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1993. 413.
- 2 ³ GALLÓ Béla: Lapzárta. In: Hajnáczky Tamás – Szále László (szerk.): „Ne félj, a tél meg fog gyötörni” Válogatott írások szegénységről, cigányságról, kirekesztettségről. Magyarország felfedezése. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017. 276.

nek visszaadni, azzal a kihívással együtt, hogy több mint ötszáz írás jelent meg 2013 óta, ezért lehetetlen küldetés lett volna mindegyikre kitérni. A végeredményt ezért bátran nevezhetjük a folyóirat első best of válogatásának. Annyi ugyanis biztos, hogy az ilyen „rejtőzködő szociográfiákra” továbbra is éhes lesz a „koldus sereg”/ társadalmunk igényes jelenlegi és jövőbeli gondolkodója, akár online, akár nyomtatott sajtó vagy könyv formájában jut el hozzá.

A kötet logikai felépítésekor Hajnáczy Tamás és Szále László törekedtek a minőségi és generációs sokféleség finom egyensúlyára, ahol mindenkire jellemző a valóság szenvedélyes hajszejának tapasztalata. Akiknél ezt már évtizedes munkásságuk szavatolja: Bíró András, Csepeli György, Ferge Zsuzsa, Kopátsy Sándor, Németh György, Tanács István és mások, akik pedig a műfaj/szakma elkötelezett titánjai: Czippere Zsófia, Hajnáczy Tamás, Kiss Ambrus, Szabó Anna, Szügyi Jerne. A válogatás Magyarország közel harminc évének valóságára igyekszik reflektálni, fantazmagóriák nélkül, kielégítő minőségben, de abban a tudatban, hogy sok aktuális kérdéskör maradt ki. Szerkezetében – az Új Egyenlítőhöz hűen – itt is megjelenik a riport-tanulmány-párbeszéd módszertani és szemléleti szent hármasa. Az első, a mi van, és mit látunk (szociográfia, riport); a második, hogyan értelmezzük ezt (tanulmány); a harmadik pedig a mit tehetünk együtt a változás érdekében (párbeszéd) kérdése.

A szerkesztők két nagy egységre osztották az írásokat. Az első rész, *Akinek korog a gyomra*, tartalmazza azokat a szociográfiákat, riportokat és tanulmányokat, melyeket olvasva a magyar társadalom égbe kiáltó realitásával találjuk szembe magunkat, de hálstennek nem maradunk teljesen magunkra, mert minderről a közélet jeles szereplői folytatnak nívós párbeszédet. A *Cigány mumus* címet viselő második egység is szervesen kapcsolódik a szegénység témaköréhez. Mivel a szegénységet más dinamikák is árnyalják, a szerkesztőpáros bölcsen és finomhangolva előzi meg a két „létező” – vagyis a cigányság és a szegénység – összemosását. Ezért válogattak be olyan társadalomtörténeti közléseket is, melyek megvilágítják ama tényt, miszerint százezrekre volt, és a most köztünk élő leszármazottaikra van – többnyire negatív – hatással a korábbi rendszer és annak velünk élő metamorfózisai.

A következőkben a kötetbe beválogatott, szervesen és önállóan is erős írásokat mutatom be azzal a küldetéssel, hogy minél többen csatlakozzanak ahhoz a korábban említett „koldus sereghez”, mely éhezi korunk valóság ízű írásait, véleményeit.

Teljesen biztos, hogy csak etnikai, nemzeti, nyelvi, vallási, szexuális orientáció stb., az eddig általunk egyértelműnek vélt okok miatt rekesztődnek ki, kerülnek a szegénységi küszöb alá bizonyos csoportok? Vagy az exklúzióknak léteznek kevésbé látványos és rejtőzködő, nehezen azonosítható módjai is? Elsőként a szociográfiák, riportok közül, egy, a témájában és hangulatában is kiemelkedő írást mutatok be, mely rögtön az elején közelebb viszi az olvasót az iménti kérdéshez.

Szügyi Jerne *Sodródás* című írásában számol be osztályfőnökként szakközépiskolás tanítványai korántsem idilli mindennapjairól. Helyszín Budapest, egy szakközépiskola, huszonegy fős tizedik osztálya. Ebből a tizennégy diákjával folytatott beszélgetés kegyetlenül őszinte, és ha alanyaira koruk miatt igenis gyerekként gondolunk, gondjaik és küzdelmeik mellett korántsem szabadna csak úgy elmenni. A szakközépiskolások valódi mindennapjairól ugyanis nem sokat hallani a tv-ben, a mainstream online médiumok vezércikkeiben sem gyakran kapnak helyet, bizonyára a Z generáció tinédzsereinek szokásos életét élük, gondolhatnánk akár ezt is. Sajnos a szomorú igazság az, hogy a

megkérdezett diákok nagy része munkát végez, a tanítási napokon rendszeresen, és/ vagy a szabadidejüket feláldozva akár még hétvégente is, rosszabb esetben pedig az iskola helyett vállal diákmunkát, hogy segítse a családját. Noha Szügyi mintája korántsem reprezentatív, képes érzékeltetni társadalmunk ezen a területén is égbe kiáltó igazságtalanságait. Hiszen, ha megnézzük az ENSZ 1989-ben elfogadott gyermekjogi egyezményét, láthatjuk, hogy már akkor is célkitűzésként szerepelt az iskolába járás rendszerességének előmozdítása, a lemorzsolódás csökkentése, illetve minden olyan jog biztosítása, mely a gyerekek lelki, szellemi, erkölcsi, testi fejlődését a lehető legnagyobb mértékben segíti. A gyerekek általában csak a tünet hordozói, szokták mondani a szociális szférában, így fokozottan igaz, amit Szügyi tapasztal *„a gyenge osztályzatok, a tanulás teljes elhanyagolása, a munkavállalás mögött nemcsak nehéz gyereksorsok állnak, de kemény felnőttsorsok is”*³. Ezek a családok kiszolgáltatott, kilátástalan helyzetben vannak, erőn felül vállalnak több műszakot vagy munkát, és az egyéb – esetükben már luxus számba menő – szükségletekről való következetes lemondás is jellemző a család minden tagjára. Ennek következtében ezeknek a fiataloknak az álmaik szerények – már ha vannak – és jövőről alkotott elképzelésük mellbevágóan reális. Szügyi hangsúlyozza, hogy legyen a környezetükben legalább egy számukra megbízható, értékrendet, etikát kínáló, hiteles felnőtt az iskolából, mert ha nincs, akkor többüknél nagyon-nagyon fiatalon, a párkapcsolat, a szülőként funkcionáló társ válik életük egyetlen értelmévé – bárki, akitől elég figyelmet és törődést kapnak.

A következő írásban szintén a szegénység és kirekesztés egyik arca mutatkozik meg Szabó Anna, *A gyermekkori látássérülés és a mélyszegénység* c. szociográfiájából. Tételizzük fel, hogy egyértelmű, a látássérült gyerekek későbbi iskolai teljesítménye nagyban függ a korai felismerés, orvosi beavatkozás, kontrollvizsgálatok, optikai segédeszköz és a fejlesztés folyamatában való részvétel lehetőségétől, valamint azoknak a lehetőségeknek földrajzi elhelyezkedésétől és még sok minden mástól is. Szabó Anna utazótanárként látássérült gyerekeket vizsgált, így első kézből tapasztalta meg, hogy élnek az országban kicsiny, elzárt, szegény településeken olyan gyerekek – akiknek rutin műtéttel helyrehozható – szembetegségét nem, vagy túl későn ismerik csak fel. Akik orvosi ellátást nem, vagy csak késve kapnak, a szemüvegre és annak cseréjére egyszerűen nincs pénz, a gyógypedagógiai segítséget és a látásnevelést pedig nem tudják igénybe venni, szintén földrajzi okból kifolyólag. A kisgyermekkori éhezés, az idegrendszert érő nem megfelelő, vagy hiányzó ingerek végleges károsodást okoznak, ebből következik, hogy a gyermekkori látássérülés, annak elhanyagolt esetei szoros összefüggésben vannak a mélyszegénységgel, depriváltsággal, melyek az egyén életminőségére és iskolai pályafutására végzetes következményként hatnak. Szabó éberségre int, hiszen ha a megváltott munkaképességű, így a látássérült személyek csekély munkaerőpiaci lehetőségeit vesszük górcső alá, a hátrányos helyzetű gyerekekre még „sötétebb” jövő vár.

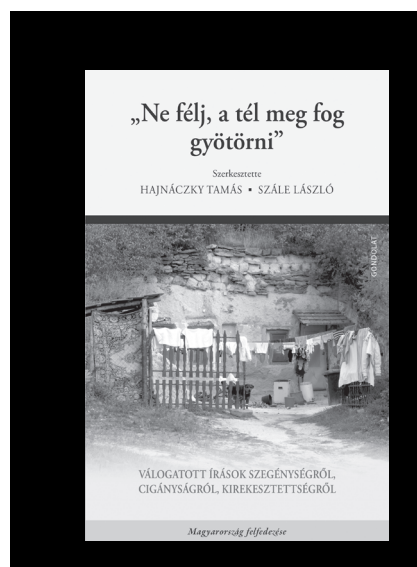
Tanács István a magyar mezőgazdaságban rejlő potenciált mutatja be a *Napszámosok és az Akinek korog a gyomra, nem válogathat* című riportjain keresztül más-más aspektusból. Meglátása szerint ma Magyarországon egyszerre van jelen a számottevő munkanélküliség, a szelidítésére létrehozott és egyre elhatalmasodó közmunka, a nyugatra történő tömeges elvándorlás és a növekvő munkaerőhiány. Ez a jelenség a

3 SZÜGYI Jerne: Sodródás. In: Hajnáczy Tamás – Szále László (szerk.): *„Ne félj, a tél meg fog gyötörni... I.m.* 41.

munkaigényes hazai mezőgazdasági kultúrában a leglátványosabb, ahol a nagymértékű fejlődési lehetőségeknek és a vidéki lakosságot helyben tartó erő akadály a rapszodikus gazdaságpolitikából és az egzisztenciális bizonytalanságból adódó munkaerőhiány. Ilyen körülmények között például egy tíz fős háztartást ötven éves családfőként, Kelet-magyarországon napszámából és idénymunkából tisztességesen fenntartani csak keserves erőfeszítések árán sikerülhet, és még nem szóltunk a családtagok egészségi állapotáról sem, ami nagymértékben terheli az amúgy is szűkös kasszáját. Egy napszámos nem finnyáskodhat, minden az ő kockázata: ki van szolgáltatva az időjárásnak, az évszakoknak, a munkaadó kényének, és ebben a nyílt függőségi viszonyban pontosan tudják, hogy aki rászorul, csak oda tud visszamenni. A másik oldalon pedig ott van a munkaadó, akinek a legnagyobb munkacsúcsban van szüksége megbízható, igényes munkaerőre, hogy ne okozzanak kárt a termésében a nemtörődöm, hanyag – esetenként külföldi vendégmunkások. A másik jellemző, hogy a magyar napszámosok sok esetben csak akkor mennek dolgozni, amikor már nincs pénz és ha megkapják fizetségüket egy nap után, addig nem mennek vissza, amíg tart az a pénz, így aztán az ő kiszámíthatatlanságuk miatt fanyalodnak rá a gazdák a szürkegazdaságban működő felhajtó cégek segítségére, és az ukrán, román emberek munkájára. Mióta azonban nekik is jobban megéri Spanyolországban, Németországban idénymunkát vállalni, azóta még bizonytalanabb egy-egy hazai termelő és munkavállaló helyzete a mezőgazdaságban. Így aztán marad a verseny az import áruval, ami három napig kevésnek vélt magyar áru esetén azonnal megjelenik a pesti nagybani piacon. *„Ilyen kondíciókra nem lehet egy ágazat fejlesztését alapozni”* – véli Sarusi Kiss László, zöldségtermelő.⁴

A bevezetőben említettem, hogy a magyar valóság realizálása után nem marad magára az Olvasó, mert a közélet érintett szereplői párbeszédet kezdeményezve adnak fogódzókat. Ilyen, „régimódi” – vagyis egymást tisztelő – párbeszédet folytat Ferge Zsuzsa (szociológus, egyetemi tanár) és Pásztor Béla (Veresegyház polgármestere) *Köthető-e feltételhez a szociális juttatás* címmel. Ferge álláspontja szerint *„a minimális megélhetés feltételek nélküli biztosítása nem azt jelenti, hogy az embernek nincsenek kötelezettségei és felelősségei. Épp ellenkezőleg: megkönnyíti ezek teljesítését.”*⁵ Véleménye szerint a civilizált együttélésnek ezernyi feltétele van, azonban a *„tartósan éhező-fázó, teljes létbizonytalanságban élő emberek kényszerűen elszakadnak a civilizációtól.”*⁶ Elveti azt a gondolkodási módot is, mely szerint a szegények saját hibájának kéne tartani, hogy *„nem keresnek, nem találnak munkát; hogy elvesz-*

- 4 TANÁCS István: Akinek korog a gyomra, nem válogathat. In: Hajnáczy Tamás – Szále László (szerk.): *„Ne félj, a tél meg fog gyötörni... I. m. 67.*
- 5 FERGE Zsuzsa és PÁSZTOR Béla vitája: Köthető-e feltételhez a szociális juttatás. In: Hajnáczy Tamás – Szále László (szerk.): *„Ne félj, a tél meg fog gyötörni... I. m. 154.*
- 6 Uo. 154.

*tették a lakásukat; hogy túl nagy társadalmi terhet, ráadásul bűnözési veszélyt jelentenek; és még a kapott pénzeséget is rosszul költik el*⁷ Mindezt nem inkább a többségi társadalom gyengeségeként kellene-e értelmezni? Számára nincs érdemes vagy értelmetlen szegény, emberek vannak, akik nem tudnak megélni – csak vegetálni – a kapott bérekből sem, nemhogy a szociális juttatásból, melyet nehezen egészíthetnek ki tisztességes munkával, és ezt a keveset még rajtuk kívül álló tényezők miatt is megnyirbálnának. Humánusan, de következetesen szigorúbb elveket vall Pásztor Béla, aki úgy vélekedik, hogy *„tanulni muszáj, önálló, érett, öntudatos felnőtté válni muszáj, s ha a felnőtté válás útjának elején ehhez lökést ad, hozzásegít a szociális segély visszatartásának fenyegetése, akkor ennek alkalmazása”*⁸ helyénvaló. Véleménye szerint a segélyezés rendszere nem megfelelő, mert nem tud egyedi problémákat kezelni, *„márpedig a problémák mindig egyediek és személyesek”*⁹, a megoldásnak is ilyennek kell lennie. Egy egész közösség mindennapjáért felelős polgármesterként a munkában hisz és annak tartást, jövedelmet termelő hatásában, nem pedig a segélyben, mely tapasztalata szerint, segít beleterödni egy vegetatív, igénytelen életmódba.

A Ferge-Pásztor vitára reflektál Krómer István, azonos című írásában, és a lehet-e feltételt szabni kérdés helyett feltesz egy másikat: mi a cél? Ha olyan segélyezési módszert találunk, amely által maga a segélyezés igénye csökken, és magát a kiszolgáltatott állapotot sikerül megszüntetni, az már egy jó irány. Azonban még egy kérdést is feltesz: célravezető-e ez az eszköz? Vagyis *„elindítja-e a segélyt ma még passzívan várót az öngondoskodás felé?”* Írását hasonló véleménnyel zárja, mint Pásztor, mert ő sem hisz az *„univerzális terápiákban”*, mindenkinek személyre szabottan kell segíteni. Egyeseket a *„cselédmentalitásból a bátrabb kezdeményezés felé”* terelni, mások elől a *„bürokratikus akadályokat”* kell elgörgetni, megint másoknak pedig akár még a kézmosás preventív előnyét is el kell magyarázni.

A második egységben szintén a riportok, tanulmányok és párbeszédtek tudósítanak ezúttal a cigányságról, jelenkori társadalmi helyzetükről és az oda vezető útról.

Ráckeve egyik külvárosát, főleg szegények – cigányok és nem cigányok – lakják. Szále László a *Gyerekek „Indiából”* és a *Quad és közjó* című riportjai által elkalauzol minket Pokolhegyre. E két írás azért is érdekes, mert összevethetővé válik, hogy évtizedek elteltével milyen változások hatottak a településre és az ott élők helyzetére. A pokolhegyi iskoláról a szocialista korszakban gyakran tudósított az *Iskolatelevízió*, mely kíváncsi volt az ott folyó munkára, ugyanis az első cigányosztályok egyike ott jött létre. Az iskola életét, a családok és gyerekek mindennapjait az egykori tanító és igazgató, Gitta néni visszaemlékezései elevenítik meg. Munkája, mely inkább a hivatása volt, nem ért véget a kicsengetés után sem, nyári táborokat, mozit, halászlé majálist, szervezett, óvodát építettek, elintézte a gyerekek reggeliztetését és így tovább. Az iskolatévé buszával pedig misszióként járták az országot tapasztalatot cserélni oda, ahol kíváncsiak voltak a munkájukra. A recept amivel dolgozott: *„elsősorban szeretni kell őket...”* Napjaink Pokolhegyén nem sok minden változott a hatvanas évek óta, illetve annyi biztosan, hogy a régi mechanizmusok működnek, így a nehézségek megsokszorozódtak. Kovács Gyula, a ráckevei cigány kisebbségi (azóta nemzetiségi) önkormányzat vezetője 2010

7 Uo. 152.

8 Uo. 151.

9 Uo. 158.

óta, elmondása szerint kb. ezerkétszáz roma ember él Ráckeviden. A lakosság előtt mindig tárva az ajtaja, akár hétvége, akár este van, gyakorlatilag minden problémában számíthatnak a segítségére. Véleménye szerint a tanulás körüli problémák azért vannak, mert „*az biztos, hogy ahol az embert kudarcok érik, oda nem megy szívesen, s nem tesz erőfeszítéseket, ha úgy érzi, nem éri meg, vagy azt látja maga körül, hogy anélkül is el lehet boldogulni.*”¹⁰

Hajnáczy Tamás, *Cigánypolitikák egykor és ma* című írásában felvázolja az elmúlt kvázi hatvan évben a cigányság helyzetére reflektáló állami beavatkozásokat, valamint arra gyakorolt hatásait. Ezzel lényegében egy párbeszédindító sorozatot generált a folyóirat hasábjain, a következőkben az ebből kibontakozott diskurzus szerteágazó polémiáit és konszenzusait mutatom be. Hajnáczy összegzésében hangsúlyos szerepet kap a pártállami cigánypolitika állandóságának ténye, a jogtipró intézkedéseket is figyelembe véve. A rendszerváltás hatására a cigányság foglalkoztatottsága lényegesen csökkent, periférián levő településeken vesztegelt, ez az állapot pedig jelentősen növelte a lakóhelyi és az iskolai szegregációt egyaránt. Az elmúlt időszakot szemlélve, kijelenti, hogy „*nincs állandó cigánypolitikája az országnak, egyszerre változik az éppen prosperáló kormánnyal.*”¹¹ A mindenkori állam felelősségét pedig témában kiemelkedőnek tartja, világosan látva, hogy a szükséges erőforrások kizárólag kormányzati szinten összpontosulnak.

Németh György, *Mi a cigány, és mi a baj a gázsókkal?* címet viselő írásában Hajnáczy cikkére reflektálva mutatja be a cigányokat, mint egy, a törzsi rasszizmus dinamikáival létező népet, vagyis akik magukat minden más csoport fölé helyezik, és végső soron ebből a magatartásukból következik szegénységük is. Véleménye szerint, a cigányokkal szolidáris személyek (társadalomtudósok, értelmiség, cigány polgárjogi aktivista vezetők), valójában a probléma éltetői, mintsem a megoldás részei lennének. Állítása szerint a „*kényszerasszimiláció a roma nacionalizmus hívó szava*”, melynek követői akkor érdekeltek, ha ők állnak a romák társadalmi-gazdasági előmenetelének célvonalában, ha ez nem sikerül, akkor a „*problémák fokozódására játszanak, s minden kormányellenes lépést cigányellenesnek*”¹² titulálnak. Németh az akkulturáció, mint lehetséges és logikus megoldás híve, hiszen annak befejeztével már csak „*a szegénység kultúrájával állnánk szemben*”. Egyetért Hajnáczyval abban, hogy a kormány nem fordít elegendő forrást a probléma felszámolására, abban azonban nem bíz, hogy konszenzuson alapuló cigánypolitika valaha is létre tud jönni.

Csepeli György pár lépéssel messzebből szemléli, inkább a szociálpszichológia fogalomtárával operál *Csoport határok nélkül* címmel. Úgy véli, hogy akikről Hajnáczy (Tamás) és Németh (György) írnak, azok „*tragédiája*”, hogy a mások által rájuk aggatott neveket nem tudták belsővé tenni, vagy érzelmileg azonosulni velük, így váltak egy „*társadalmilag megkonstruált valóság részesévé*”. Természetesen a problémát nem csak az elnevezés kérdése nehezíti, hanem az is, hogy nem tudni pontosan kik is azok a romák vagy cigányok, hányan vannak, hol élnek, stb. Csepeli egy hat lépcsős folyamatban

10 SZÁLE László: Quad és közjó. In: Hajnáczy Tamás – Szále László (szerk.): „*Ne félj, a tél meg fog gyötörni...* I. m. 199.

11 HAJNÁCZY Tamás: Cigánypolitikák egykor és ma. In: Hajnáczy Tamás – Szále László (szerk.): „*Ne félj, a tél meg fog gyötörni...* I. m. 238.

12 NÉMETH György: Mi a cigány, és mi a baj a gázsókkal? In: Hajnáczy Tamás – Szále László (szerk.): „*Ne félj, a tél meg fog gyötörni...* I. m. 248.

látja a probléma újratárgyalásának fontosságát kezdve onnan, hogy a kérdést magában érdemes szemlélni, - nem különböző érdekek mentén – egészen odáig, hogy bármely stratégia eredményessége nagyban függ egyrészt attól, hogy felfigyel-e valaki az új roma középosztály felbukkanására (akiket Bíró András fiatal, szolid akadémiai felkészültséggel felvértezett roma kutatóknak hív), másrészt arra az egyszerű tényre, hogy ha valaki nem vállalja a modern polgári létet, akkor helyette más sem akarhatja. Mind ezt sürgetőnek tartja az országban élő többségi társadalom tagjai miatt is, mert ha nem érzékelik a roma emberek lelki és társadalmi nyomorát, ami valójában a többségi nyomort tükrözi vissza, akkor lényegében baj van a szemekkel.

Zárásként pedig jó szívvel ajánlom a kötetet minden olyan Olvasó figyelmébe, **aki igényes és olvasmányos, a valóságot minél precízebben közlő írásokat kedveli.** Legyen elméleti vagy gyakorlati szakember, felsőfokú tanulmányait folytató hallgató vagy éppen egy, a téma iránt elkötelezett személy. A kötet komplex szemlélete és igényes szerkesztése révén kisebbségtudományi, szociológiai, szociálpszichológiai, neveléstudományi és szociálpolitikai vonatkozásban képes megvilágítani az érintettek helyzetét és a háttérben meghúzódó okokat. Jelentős továbbra azért is, mert akik valamiért eddig nem követték az *Új Egyenlítő*, e könyv által most lehetőség nyílik rá, kicsit leporolni a közelmúlt kincseiről a port. A válogatás méltán jelölte ki az „örökké a valóságot üldöztük” habitus rögzös útját, így én is őszintén biztatom az Olvasót, hogy erről az útról ne térjen le.